

Spis treści

Notki biograficzne autorów	7
Wstęp od redaktorów naukowych (Jan Barcz, Krzysztof Ruchniewicz)	9
Słowo wstępne w imieniu Fundacji im. Krzysztofa Skubiszewskiego (Piotr Skubiszewski i Marcin Skubiszewski)	11
Wspomnienie o Ministrze Krzysztofie Skubiszewskim (Jerzy Kranz)	13
Rozdział 1	
Polsko-niemiecki konflikt długiego trwania. Granica na Odrze i Nysie Łużyckiej 1945–1990 (Krzysztof Ruchniewicz)	15
Rozdział 2	
Dyplomatyczna historia powstania Traktatu z 14 listopada 1990 roku (Jerzy Sułek)	30
Rozdział 3	
Kilka uwag o tzw. pozycjach prawnych RFN w kontekście polsko-niemieckiego traktatu granicznego z 14 listopada 1990 roku (Jerzy Kranz)	55
Rozdział 4	
Granica polsko-niemiecka w świetle Konferencji „2 + 4” i postanowień Traktatu o potwierdzeniu granicy (Jan Barcz)	72

Załączniki

Preambuła i artykuł 1 Traktatu „2 + 4” (podpisanego 12 września 1990 r. w Moskwie)	87
Protokół paryski (fragmenty) (uzgodniony 17 lipca 1990 r. w Paryżu)	90
Traktat między Polską a zjednoczonymi Niemcami o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej (podpisany 14 listopada 1990 r. w Warszawie)	94
Układ między PRL a RFN o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków (podpisany 7 grudnia 1970 r. w Warszawie)	96
Układ między Polską a NRD o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej (podpisany 6 lipca 1950 r. w Zgorzelcu)	98

Wstęp od redaktorów naukowych

14 listopada 1990 r. o godz. 12.00 w budynku ówczesnego Urzędu Rady Ministrów w Warszawie, ministrowie spraw zagranicznych Polski (Krzysztof Skubiszewski) i zjednoczonych Niemiec (Hans-Dietrich Genscher) podpisali Traktat o „potwierdzeniu istniejącej granicy” między Polską a zjednoczonymi Niemcami. Wszedł on w życie 16 stycznia 1992 r. w dniu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

Traktat miał przełomowe znaczenie w relacjach między Polską i Niemcami po II wojnie światowej i nie bez przyczyny określany jest jako „akt historyczny” nie tylko w skali stosunków polsko-niemieckich, ale również europejskich. Położył on bowiem kres poważnemu problemowi między Polską a Niemcami w okresie powojennym, powodowanemu kwestionowaniem przez RFN ostatecznego charakteru granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej w świetle prawa międzynarodowego. Stanowisko RFN wywołało jeden z najważniejszych konfliktów, które były pochodną końca wojny w 1945 roku i późniejszego podziału politycznego Wschód-Zachód. Różne interpretacje Umowy poczdamskiej sformułowane przez Warszawę i Bonn długo nie pozwalały na jego rozwiązanie. Do tego dochodziły inne zaszłości wynikające z II wojny i jej skutków.

Polska w wyniku wojny straciła połowę przedwojennego terytorium i prawie 6 mln obywateli, zadano jej ogromne straty materialne. Rzesze ludności polskiej zostały przesiedlone po zmianie granicy po 1945 roku ze Wschodu na Zachód. Niemcy zmuszono do rezygnacji z terenów wschodnich na rzecz Polski i ZSRR i postanowiono o wysiedleniu stamtąd dotychczasowych mieszkańców. Ustalenie przebiegu granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej było przez jednych odbierane jako „sprawiedliwość dziejowa”, przez drugich jako „niezabliźniona rana”. Zmiana nastąpiła dopiero na przełomie lat 60. i 70. XX w., dzięki czemu możliwe stało się podpisanie 7 grudnia 1970 r. Układu o podstawach normalizacji stosunków między PRL a RFN.

Przemiany demokratyczne w Polsce w 1989 roku i zburzenie muru berlińskiego oraz perspektywa zjednoczenia Niemiec ponownie postawiły sprawę statusu prawnego granicy na porządku dziennym. Z perspektywy 30 lat można stwierdzić, że Konferencja „2 + 4”, zawarty w jej wyniku Traktat „2 + 4” oraz bilateralny Traktat o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej miały fundamentalne znaczenie dla nowej „architektury politycznej” Europy, a dla Polski znaczenie egzystencjalne. Dzięki wiarygodności i konsekwencji Premiera Tadeusza Mazowieckiego interesy Polski zostały zrozumiane i uwzględnione, a Minister Krzysztof Skubiszewski, dzięki fachowości, wielkiej kulturze osobistej, znajomości języków obcych i uprzednim kontaktom brał udział w dyskusjach nad najważniejszymi sprawami kontynentu europejskiego na równi z najbardziej znaczącymi ministrami spraw zagranicznych świata – Stanów Zjednoczonych, Zjednoczonego Królestwa, Francji, ZSRR i RFN. O interesy Polski dobrze wówczas zadbano.

W trzydziestą rocznicę podpisania Traktatu o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej, 14 listopada 2020 r., Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego wraz z Katedrą Prawa Międzynarodowego i Prawa UE Kolegium Prawa Akademii Leona Koźmińskiego zorganizowały konferencję, której zadaniem było przypomnienie ówczesnych wydarzeń, przebiegu negocjacji oraz ich uwarunkowań politycznych. W konferencji wzięli udział świadkowie i uczestnicy wydarzeń: szef polskiego zespołu negocjacyjnego, prof. Jerzy Sułek oraz członkowie tego zespołu prof. prof. Jan Barcz oraz Jerzy Kranz.

W tym miejscu chcemy podziękować wszystkim uczestnikom i dyskutantom naszej konferencji, którzy w warunkach ograniczeń czasu pandemii wzięli w niej udział za pośrednictwem narzędzi cyfrowych. Fundacji im. Krzysztofa Skubiszewskiego dziękujemy za sfinansowanie wydania niniejszej książki.

Jan Barcz i Krzysztof Ruchniewicz

Warszawa – Wrocław, w listopadzie 2020

Słowo wstępne w imieniu Fundacji im. Krzysztofa Skubiszewskiego

Od końca XVIII wieku do roku 1989 suwerenne państwo polskie, zdolne do nieskrępowanego rozwoju i prowadzenia niezależnej polityki zagranicznej, działało tylko przez dwadzieścia lat (1918–1939). Poza tym dwudziestolecie podległość obcym mocarstwom była stałym składnikiem życia Polski, a w wielu okresach naród polski był niszczone. Najgorszy pod tym względem był czas niemieckiej i sowieckiej okupacji w wojennych latach 1939–1945, ale inne okresy, w tym stalinizm lat 1945–1956, też przyniosły ogromne żniwo destrukcji.

W roku 1989 rozpoczęła się szybka i skuteczna odbudowa Polski wolnej i suwerennej, rządzonej zgodnie z dzisiejszymi standardami demokracji i państwa prawa, wyposażonej w dobrą gospodarkę. Jednocześnie rozpoczęła się budowa międzynarodowej pozycji Polski jako państwa suwerennego, którego zdanie jest brane pod uwagę i które z własnej woli należy do struktur Zachodu.

To, co Polska uzyskała od roku 1989 – na przykład przyjazne stosunki z Niemcami, członkostwo w Unii Europejskiej czy ogromna pomoc, jaką otrzymujemy od Unii – może dziś wydawać się oczywiste, gdyż łatwo przyzwyczajamy się do tego, co dobre. Ale wobec tego wszystkiego, co nas dotknęło w przeszłości, szybka i skuteczna odbudowa Polski po roku 1989 oraz efekty tej odbudowy nie są niczym oczywistym. Wręcz przeciwnie, mamy tu do czynienia z ogromnym, a nawet nieoczekiwanym sukcesem, który uzyskaliśmy, ale który równie dobrze możemy stracić, jeśli nasz kraj będzie źle zarządzany.

Książka, którą Czytelnik ma przed sobą, opisuje, w jaki sposób polskim dyplomatom udało się uzyskać trwałe i w pełni korzystne dla Polski rozwiązanie problemu granicy polsko-niemieckiej. Książka pokazuje, że to rozwiązanie – wymagające przezwyciężenia przekonań wielu Niemców – było trudne do uzyskania. To nie była oczywistość, lecz wielki sukces. A rozwiązanie tego

problemu było koniecznym etapem budowy dobrych stosunków z Niemcami, które z kolei są niezbędne dla przynależności Polski do Zachodu.

Zarówno we własnym imieniu, jak i w imieniu Fundacji im. Krzysztofa Skubiszewskiego pragniemy gorąco podziękować Redaktorom i Autorom tej książki za to, że ukazali nam ważny fragment współczesnej historii Polski, a nade wszystko za to, co z książki wynika: że wolność, dobrobyt i międzynarodowa pozycja naszej ojczyzny nie są czymś oczywistym, ale są dużym sukcesem, uzyskanym dzięki oddaniu, ciężkiej pracy i trafnym decyzjom Polaków – w tym, w niemalym zakresie, Autorów tej książki.

Zarząd Fundacji
im. Krzysztofa Skubiszewskiego,
Piotr i Marcin Skubiszewscy